

**ZAŁOŻENIA I WSTĘPNY PROJEKT KARTY PRZESTRZENI PUBLICZNEJ
MATERIAŁ DO DYSKUSJI
NA KONFERENCJI 27 - 28 MAJA 2009 R. W POZNANIU**

Materiał przeznaczony jest do zainicjowania dyskusji na temat *Karty Przestrzeni Publicznej* jako dokumentu ideowego i programowego dla kreacji polskiej przestrzeni publicznej. Jest adresowany do środowisk interesariuszy przestrzeni publicznej: inwestorów i właścicieli nieruchomości oraz społeczności i samorządów lokalnych.

W skład materiału wchodzi:

- Założenia Karty Przestrzeni Publicznej;
- Wstępny Projekt Karty Przestrzeni Publicznej.

ZAŁOŻENIA KARTY PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

- I. Karta ma ułatwić interesariuszom przestrzeni publicznej współpracę na rzecz kształtowania wysokiej jakości tej przestrzeni poprzez maksymalne ujednoczenie płaszczyzny dyskusji, zidentyfikowanie przeszkód i ukierunkowanie niezbędnych rozwiązań.
- II. Ustalenie jednolitej płaszczyzny dyskusji w sprawach:
  1. Podstawowego przeznaczenia Karty.
  2. Elementarych definicji umożliwiających dalsze uzgodnienie zasad kształtowania wysokiej jakości, przestrzeni publicznej;
  3. Głównych ról społecznych (aktorów) tworzenia przestrzeni publicznej i tym samym określenie adresatów Karty,
  4. Zasadniczych problemów w kształtowaniu przestrzeni publicznej.
- III. Zdefiniowanie podstawowych, pożądanых cech wysokiej jakości przestrzeni publicznej oraz dostarczenie dla dyskursu społecznego kryteriów oceny stanu faktycznego i kierunku planowanych zmian poprzez określenie:
  5. Podstawowych zasad urbanistycznych jej kształtowania.
- IV. Określenie najistotniejszych i niezbędnych zmian w prawie i w zwyczajach społecznych poprzez wskazanie:
  6. Zadań, jakie stoją przed użytkownikami, inwestorami i właścicielami nieruchomości oraz władzami publicznymi w zakresie kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej.

W celu sformułowania wstępnego projektu *Karty Przestrzeni Publicznej* poczyniono następujące założenia:

V. Karta dotyczy **wszystkich interesariuszy** przestrzeni publicznej.

VI. Poprawa jakości przestrzeni publicznej nie jest możliwa bez dokonania zmian w istniejącym systemie prawnym oraz w świadomości, zwyczajach i zachowaniach społecznych dotyczących sfery planowania i zarządzania rozwojem społeczno-gospodarczym i przestrzennym. Oba czynniki wzajemnie się warunkują i dlatego nie można ich traktować oddzielnie.

VII. Język i szczegółowość treści powinny służyć dialogowi interesariuszy przestrzeni publicznej i dlatego jest pożądane by:

- były **czytelne nie tylko dla fachowców** m.in. poprzez zastosowanie prostego języka oraz wskazanie: z jednej strony – kierunków rozwiązań służących polepszeniu jakości przestrzeni publicznej, a z drugiej strony zastosowanie odpowiedniej szczegółowości poszczególnych zagadnień;
- były w miarę możliwości **niezależne od pojęć prawnych**, które bywają zmienne.

VIII. Czytelność Karty uzyska się także poprzez:

- wprowadzenie podziału treści na części (rozdziały) oraz jej punktowanie w ramach rozdziałów – mimo, iż nie jest to typowe dla formy Karty;
- ograniczenie objętości do 6 – 8 stron tekstu.

WSTĘPNY PROJEKT KARTY PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

1. Czym jest KARTA?

Karta jest wyrazem troski o przestrzeń publiczną, jako o dobro wspólne. Jest zbiorem wskazówek i zasad służących wszystkim zainteresowanym w tworzeniu wysokiej jakości, atrakcyjnej i przyjaznej przestrzeni publicznej. W tym celu ustala znaczenie podstawowych pojęć, ról i interesów oddziałujących na kreację przestrzeni publicznej oraz wskazuje zagrożenia i pożądane kierunki zmian w zachowaniach społecznych i przepisach prawa.

2. Czym jest dobro wspólne i przestrzeń publiczna?

2.1. O dobrach wspólnych mówimy wtedy, gdy są ogólnodostępne dla wszystkich użytkowników, którzy mogą z nich korzystać, nie konkurując o nie oraz gdy nikt nie może być wykluczony z ich użytkowania.

2.2. Przestrzeń publiczna jest w całości dobrem wspólnym.

2.3. W skład przestrzeni publicznej wchodzi: tereny ogólnodostępne oraz elementy przyrody, zagospodarowania i zabudowy znajdujące się na tych terenach, w przestrzeni nad nimi i w ich sąsiedztwie, w zasięgu postrzegania przez przebywających na nich ludzi.

Na przestrzeń publiczną składają się np.: elementy przyrody ożywionej i nieożywionej, budynki i budowle, urządzenia uliczne, wypoczynkowe i sportowe, informacyjne i reklamowe, usługowe.

2.4. Wysokiej jakości przestrzeń publiczna wpływa na poziom dobrobytu mieszkańców i na rozwój kapitału społecznego i intelektualnego, przyczynia się tym samym do wzrostu konkurencyjności miast i utrzymania wysokiej jakości życia.

O atrakcyjności i wysokiej jakości przestrzeni publicznej decyduje respektowanie zasad zrównoważonego i trwałego rozwoju oraz zachowania porządku (ładu) przestrzennego.

Zrównoważony rozwój należy rozumieć jako godzenie wymagań społecznych, gospodarczych, przestrzennych i ekologicznych w sposób, który zachowuje środowisko dla przyszłych pokoleń, zapewnia wysoki poziom życia oraz daje szansę dalszego rozwoju.

Porządek (ład) przestrzenny wyraża się zharmonizowanym obrazem elementów zagospodarowania. Jest jednocześnie wartością kulturową, estetyczną i ekonomiczną mającą cechy dobra wspólnego.

3. Kto kształtuje przestrzeń publiczną?

3.1. Zainteresowani przestrzenią publiczną mogą występować w trzech głównych rolach: jako użytkownicy, inwestorzy i właściciele nieruchomości oraz jako władze publiczne.

3.2. Przestrzeń publiczną kształtują różnorodne, czasem sprzeczne ze sobą potrzeby użytkowników oraz inwestorów i właścicieli nieruchomości.

O zaspokojenie potrzeb użytkowników starają się władze publiczne i inwestorzy. Inwestorzy dążą do uzyskania możliwie wysokich zysków i korzystnych warunków dla realizacji swoich celów. Obiekty służące tym celom muszą wpisywać się w plan¹ uporządkowanego zagospodarowania terenów na straży, którego stoją władze publiczne.

Do wyważania interesów publicznych i prywatnych powołane są władze gminne, które muszą dbać o to, aby rozwój przestrzenny odbywał się w sposób przemyślany i skoordynowany, z poszanowaniem dobra wspólnego. Ochrona dobra wspólnego jest w ustroju demokratycznym istotą powołania i działania władz publicznych, zwłaszcza w dziedzinie planowania i zarządzania rozwojem.

3.3. Wpływ na kształtowanie przestrzeni publicznej mają także eksperci wspierający swą pracą działania użytkowników, inwestorów i władz publicznych.

Inwestorów reprezentują zazwyczaj eksperci działający na rynku usług projektowych i inwestycyjnych (architekci, artyści, itd.) Zajmują się m.in. projektowaniem obiektów budowlanych i zagospodarowania terenów. Zaangażowani i wynagradzani przez inwestorów są zobowiązani do spełniania ich wymagań.

Eksperci zatrudniani przez władze publiczne (planiści przestrzenni, architekci itd.), zajmują się planowaniem i zagospodarowaniem przestrzennym tj. działaniem w dłuższej perspektywie czasowej i w szerszym kontekście przestrzennym. Z uwagi na publiczne skutki swej działalności muszą być osobami zaufania publicznego.

4. Co przeszkadza w kształtowaniu wysokiej jakości przestrzeni publicznej?

4.1. Podstawowymi przeszkodami w kształtowaniu wysokiej jakości przestrzeni publicznej są:

A. naturalna tendencja do dywersyjnego zawłaszczania przestrzeni przez jednostkę i wpadania w mechanizm pułapki społecznej powodującej straty wszystkich uczestników gry o przestrzeń;

B. niska społeczna świadomość znaczenia dobra wspólnego dla państwa i jego obywateli, wynikająca z braku tradycji poszanowania dobra wspólnego;

C. pogląd, że wolny rynek bez pomocy publicznej, jest w stanie zrównoważyć rozwój przestrzenny i społeczno – gospodarczy;

---

¹. Użyte sformułowanie nie dotyczy prawnej formy planu zagospodarowania przestrzennego, lecz przemyślanego sposobu uporządkowanego zagospodarowania.

co wyraża się w przepisach prawa i w zachowaniach społecznych:

- D. pierwszeństwem interesów indywidualnych nad dobrem wspólnym, zwłaszcza w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- E. słabością partycypacji społecznej w sprawach rozwoju społeczno – gospodarczego i przestrzennego;
- F. brakiem społecznej akceptacji i woli politycznej dla stosowania mechanizmów partnerstwa publiczno-prywatnego w celu kształtowania kompleksowych projektów urbanistycznych;
- G. brakiem narzędzi umożliwiających skuteczną realizację planów zagospodarowania przestrzennego i praktycznego wprowadzanie w życie zasad zrównoważonego rozwoju;

Przeszkody te skutkują:

- 1) wydawaniem decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania oraz pozwoleń na zabudowę praktycznie w każdym miejscu, czasie, a często i formie, przy jednoczesnym braku nadzoru nad procesami urbanistycznymi w terenie;
  - 2) prywatyzacją przestrzeni, które powinny ze względu na dobro wspólne pozostać publiczne;
  - 3) rozpraszaniem działań inwestycyjnych;
  - 4) utrudnieniem w pozyskiwaniu przez gminy terenów na cele urządzeń publicznych (ulice, parkingi, zieleń, urządzenia techniczne);
  - 5) słabą współzależnością pomiędzy planowaniem przestrzennym, planowaniem społeczno – gospodarczym i planowaniem inwestycyjnym;
  - 6) brakiem instrumentów zintegrowanego planowania i zarządzania miastami służących ich zrównoważonemu i trwałemu rozwojowi;
  - 7) słabo rozwiniętymi metodami i narzędziami rewitalizacyjnymi oraz instrumentami ekonomicznymi zagospodarowania przestrzennego;
  - 8) ograniczeniem dostępu społeczeństwa do pełnej informacji o aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej, o zasobach budowlanych i sposobach użytkowania nieruchomości oraz o intencjach, zamiarach i skutkach planowania;
  - 9) odmową udziału dużej części społeczeństwa w aktach demokratycznych wyborów, nieuzasadnionymi postawami roszczeniowymi, niedostatkiem doświadczeń i umiejętności dyskusyjnej i negocjacyjnej, nierównymi możliwościami finansowymi i organizacyjnymi oraz brakiem wzajemnego zaufania stron dialogu społecznego.
- 4.2. Obecny stan rzeczy prowadzi do chaosu przestrzennego i marginalizacji znacznych grup ludności. Popęlnionych błędów nie da się wogóle naprawić, albo ich naprawienie wymaga wielkich nakładów finansowych. Mimo to, istnieją tendencje do upraszczania procedur planistycznych i administracyjnych w zagospodarowaniu przestrzennym kosztem porządku przestrzennego i zrównoważonego rozwoju.

5. Jakie są podstawowe zasady urbanistyczne kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej?

Zasady kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej należy rozpatrywać w aspektach: czasowym, funkcjonalnym i przestrzennym, w dwóch skalach: lokalnej i ponadlokalnej.

5.1. W skali ponadlokalnej podstawowymi zasadami kształtowania przestrzeni publicznych są:

- 1) racjonalne gospodarowanie odnawialnymi i nieodnawialnymi zasobami (obciążanie środowiska można dopuszczać tylko w takim stopniu, w jakim samo się kompensuje lub koryguje bez powstawania trwałych szkód);
- 2) szanowanie zasobów, ograniczenie zużycia terenu i przeciwdziałanie: rozpraszaniu zabudowy, zacieraniu granic między terenami zabudowanymi i otwartymi oraz zaśmiecaniu krajobrazu otwartego;
- 3) przeciwdziałanie likwidacji i prywatyzacji terenów ważnych ekologicznie, krajobrazowo i społecznie oraz tworzenie nowych terenów publicznych;
- 4) przeciwdziałanie zjawiskom kryzysowym tj. wysokiemu poziomowi ubóstwa, bezrobocia, przestępczości, niskiemu poziomowi przedsiębiorczości, problemom demograficznym i degradacji przestrzennej;
- 5) przeciwdziałanie hałasowi, działanie na rzecz poprawy jakości powietrza w miastach oraz ochrony lub poprawy klimatu miast;
- 6) ochrona wód powierzchniowych i podziemnych oraz poprawa ich jakości;
- 7) wtapianie inwestycji liniowych (drogi, koleje, linie energetyczne itp.) w krajobraz w celu zachowania jego cech charakterystycznych;
- 8) popieranie rozwoju sprawnego i korzystnego cenowo transportu publicznego i ekologicznie trwałych systemów transportu;
- 9) odpowiednie gospodarowanie odpadami;
- 10) zarysowywanie kompleksowych koncepcji zarządzania środowiskiem zurbanizowanym itp.

5.2. W skali lokalnej podstawowymi zasadami kształtowania przestrzeni publicznej są dodatkowo:

- 11) ochrona istniejącej struktury społecznej i przestrzennej, tradycji miejsca, lokalnej kultury i istniejących wartościowych obiektów i układów urbanistycznych;
- 12) poszanowanie zasad dobrego sąsiedztwa rozumiane jako wprowadzanie nowych obiektów lub układów urbanistycznych w nawiązaniu do cech istniejącego otoczenia takich jak: gęstość zabudowy, rozmiary brył, formy zabudowy, rodzaje dachów itd., w celu podkreślenia charakteru miejsca i wspierania tradycji regionalnych;
- 13) kształtowanie atrakcyjnego środowiska przyrodniczego i kulturowego w sferze materialnej (skala i kompozycja urbanistyczna i architektoniczna, wysokiej jakości materiały i kolorystyka, trwałość elementów

- zagospodarowania) oraz w sferze niematerialnej (genius loci, tożsamość, ideowość);
- 14) tworzenia atrakcyjnych przestrzeni publicznych poprzez stosowanie elementów kształtowania struktury miejskiej takich jak: plac, ulica, park, skwer;
  - 15) przeciwdziałanie oszpecaniu przestrzeni publicznej i terenów otwartych przez urządzenia reklamowe, informacyjne, drogowe i techniczne;
  - 16) kształtowanie terytorialności i poczucia przynależności m.in. poprzez odpowiednią gęstość zaludnienia i intensywność zabudowy, wyraźne strefowanie przestrzeni prywatnych i publicznych, fizyczne lub symboliczne odgraniczenie tych przestrzeni, rozwijanie kontaktów między mieszkańcami oraz działań na rzecz kontroli sąsiedztwa, zagospodarowanie opuszczonych terenów;
  - 17) tworzenie warunków dla ożywienia przestrzeni poprzez wspieranie inicjatyw społeczności lokalnych w zakresie przemyślanych sposobów wykorzystania przestrzeni oraz zapewnienie różnorodności funkcji i tworzenie miejsc atrakcyjnych dla rozwoju różnego typu aktywności;
  - 18) ochrona społecznej różnorodności: mieszanie grup społeczno - ekonomicznych, unikanie izolacji i segregacji oraz wspieranie słabszych grup społecznych;
  - 19) zapewnienie dostępności przestrzennej m.in. poprzez ułatwienie orientacji w przestrzeni, segregacji ruchu pieszego i kołowego, zagwarantowanie wygody użytkowania dróg pieszych i rowerowych oraz likwidację barier dla osób niepełnosprawnych;
  - 20) wzmocnienie gospodarki lokalnej i wspieranie powstawania miejsc pracy;
  - 21) zapewnienie bezpieczeństwa;
  - 22) dbałość o czystość i stan środowiska, oraz przeciwdziałanie niszczeniu obszarów zabudowanych i otwartych;
  - 23) unikanie zjawiska „niegościnniej przestrzeni” (braku: zieleni, ławek, małej architektury);

6. Jakie zadania stoją przed użytkownikami, inwestorami i właścicielami nieruchomości oraz władzami publicznymi?

- 6.1. Podstawowymi warunkami kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej są:
  - A. poszanowanie dobra wspólnego;
  - B. wsparcie publiczne dla zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego; oraz zmiany w przepisach prawa i zachowaniach społecznych w kwestiach:
  - C. Zrównoważenia interesów indywidualnych i dobra wspólnego w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
  - D. wzmocnienia partycypacji społecznej w sprawach rozwoju społeczno – gospodarczego i przestrzennego;

- E. wprowadzenia w życie narzędzi skutecznej realizacji planów zagospodarowania przestrzennego oraz instrumentów praktycznego wprowadzania w życie zasad zrównoważonego rozwoju i porządku przestrzennego;
- 6.2. Obowiązek kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej spoczywa na **wszystkich uczestnikach** procesu: użytkownikach, inwestorach, władzach publicznych i ekspertach. Wszyscy powinni więc uczestniczyć w dialogu społecznym na rzecz przestrzeni publicznej poprzez:
- 1) konkretyzację jego zasad;
  - 2) dostrzeganie problemów innych uczestników;
  - 3) zrozumienie dla różnych punktów widzenia;
  - 4) wypracowywanie kompromisów.

Poza wspólnymi obowiązkami, zakres i rozmiar indywidualnej odpowiedzialności zależy od przyjętych ról społecznych.

- 6.3. Największa odpowiedzialność w procesie kształtowania przestrzeni spoczywa na **władzach publicznych** wszystkich szczebli z tytułu sprawowania mandatu społecznego i reprezentowania interesu publicznego.

Obowiązki władz publicznych polegają na przeprowadzaniu działań legislacyjnych, planistycznych i organizacyjnych przy wsparciu politycznym, instytucjonalnym i finansowym. Działania te muszą gwarantować:

- 5) rozwój partycypacji społecznej w planowaniu społeczno – gospodarczym i przestrzennym poprzez:
  - a) udostępnianie społeczeństwu informacji w zakresie: danych statystycznych na temat aktualnej sytuacji społeczno – gospodarczej, informacji o sposobach użytkowania i zasobach budowlanych, o strukturze własności i wartości nieruchomości, a także informacji o intencjach, zamierzeniach i skutkach planowania, które zapewnią monitorowanie rozwoju oraz dialog społeczny;
  - b) uczytelnienie prawa, w tym planów zagospodarowania przestrzennego, tak aby było zrozumiałe dla osób spoza sfery zawodowej, ponieważ osoby te wywierają decydujący wpływ na zagospodarowanie przestrzeni poprzez swą działalność inwestycyjną i społeczną;
  - c) organizowanie i wspieranie działań innowacyjnych, edukacyjnych i aktywizujących społeczności lokalne;
  - d) usprawnienie procedur konsultacji społecznych i wzmocnienie efektywnego wpływu obywateli na rozwój;
- 6) zintegrowane planowanie przestrzenne, społeczno – gospodarcze i inwestycyjne oraz zintegrowane planowanie różnych poziomów obszarowych (gminnych, regionalnych, europejskich);
- 7) władztwo planistyczne polegające na tym, że władza gminna:
  - a) podejmuje aktywne działania w dziedzinie uporządkowanego rozwoju zagospodarowania obszaru gminy, co m.in. oznacza wychodzenie

- naprzeciw propozycjom potencjalnych inwestorów, które są zgodne z przyjętymi kierunkami rozwoju;
- b) w swoich działaniach planistycznych i realizacyjnych opiera się na planach zagospodarowania przestrzennego sporządzanych zgodnie z wymaganiami prawa i z uwzględnieniem ustaleń planów o szerszym zasięgu przestrzennym.
  - c) w oparciu o plany zagospodarowania przestrzennego, posiada prawo do wyrażania zgody na zmianę użytkowania i zagospodarowania terenów, jak i prawo do odmowy wydawania takich zgód bez konsekwencji finansowych;
- 8) sprawną realizację planów zagospodarowania przestrzennego m.in. poprzez:
- a) tworzenie gminnego zasobu nieruchomości tj. wykup, wywłaszczenie i wymianę terenów, przeprowadzanie scaleń i wtórnych podziałów gruntów oraz nieodpłatne przejmowanie przez gminę części wtórnie dzielonych terenów na cele urządzeń wspólnych (ulice, parkingi, urządzenia techniczne, zieleń);
  - b) przygotowanie przez gminę przy współdziałaniu sektora prywatnego, uzbrojenia terenów wyprzedzającego planowane inwestycje;
  - c) dopuszczanie zabudowy tylko na terenach uzbrojonych;
  - d) budowę dróg i sieci uzbrojenia technicznego z wykorzystaniem opłat adiacenckich, jakie właściciele i użytkownicy nieruchomości zobowiązani są wnieść na pokrycie kosztów budowy tych urządzeń;
  - e) wyznaczanie obszarów skoncentrowanych inwestycji i ustalanie nakazów zabudowy wolnych działek na tych obszarach;
  - f) ustalanie podatku od wartości nieruchomości oraz zachęt finansowych i organizacyjnych dla inwestorów prywatnych i publicznych;
- 9) rewitalizację obszarów objętych zjawiskami kryzysowymi i zdegradowanych przestrzennie;
- 10) nadzór urbanistyczny;
- 11) usprawnienie procesów inwestycyjnych, w tym trybu planowania przestrzennego drogą racjonalizacji procedur bez naruszania: słusznych uprawnień obywatelskich, władztwa planistycznego i nadzoru urbanistycznego władz publicznych;
- 6.4. Uznanie przez **inwestorów** podstawowych warunków kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej oznacza zgodę na:
- 12) partycypację w kosztach budowy urządzeń publicznych (ulice, parkingi, zieleń, urządzenia techniczne).
  - 13) ustawowe ograniczenie praw właścicieli nieruchomości poprzez:
    - a) rozdzielenie prawa własności nieruchomości od prawa do jej zagospodarowania i zabudowy, co powoduje, że dopóki teren, na którym znajduje się nieruchomość nie będzie przez gminę przeznaczony do zagospodarowania, dopóty właścicielowi nie może

przysługiwać prawo zagospodarowania terenu i podziału nieruchomości;

- b) ograniczenie zabudowy lub podziału gruntów leżących poza terenami objętymi planami zagospodarowania przestrzennego tylko do pojedynczych działek i tzw. „plomb” w istniejących strukturach, obwarowane szczegółowymi warunkami;
- c) nieodpłatne przejmowanie przez gminy części wtórnie dzielonych terenów na cele urządzeń publicznych w procesie realizacji planów zagospodarowania przestrzennego;

6.5. Uznanie przez **użytkowników** podstawowych warunków kształtowania wysokiej jakości przestrzeni publicznej oznacza:

- 14) zwiększenie ich aktywności poprzez akty demokratycznych wyborów, zwłaszcza w dziedzinie rozwoju społeczno – gospodarczego i przestrzennego;
- 15) poszanowanie cudzej własności;
- 16) dbałość o otoczenie.

* * * * *

Karta porusza najważniejsze aspekty kształtowania przestrzeni publicznej ujęte w sposób ogólny i jednocześnie sygnalizujący ważne kwestie w sposób szczegółowy oraz umożliwiającą zainicjowanie twórczej dyskusji społecznej.

Osiągnięcie efektu wysokiej jakości przestrzeni publicznej wymaga wypracowania szczegółowych zasad postępowania i komplementarnie działających instrumentów, a przede wszystkim przeprowadzenia szeroko zakrojonych zmian w systemie prawnym i w zachowaniach społecznych oraz konsekwentnie realizowanej polityki wdrożenia.

Mając na uwadze istniejące przeszkody w kształtowaniu przestrzeni publicznej i ich konsekwencje dla jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń istotne jest, aby Karta nie służyła tylko uspokojeniu sumień, ale była początkiem rzeczywistych starań o wysoką jakość przestrzeni publicznej.